

धरणावरील बंद/ नादुरुस्त उपकरणांबाबत
करावयाच्या उपाययोजना .

महाराष्ट्र शासन
जलसंपदा विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: धसुस २०१४(६२१/१४)/ सिंव्य(कामे)

मंत्रालय, मुंबई ४०० ३२

तारीख: ३१.१२.२०१५

वाचा -

१) शासन निर्णय क्रमांक: महासंचालक, संकल्पन, प्रशिक्षण, जलविज्ञान संशोधन व सुरक्षितता
यांचे पत्र क्रमांक धसुस/प्रशा/महासंचालक/ १८६/२०१५ दि.२१.५.२०१५

प्रस्तावना -

महाराष्ट्र राज्यातील मोठ्या धरणांवर धरणांची कार्यस्थिती जाणून घेण्याचे उद्देशाने विविध उपकरणे बसविण्यात आलेली आहेत. धरणावर बसविलेली उपकरणे धरणांचे बांधकाम करतांना, बांधकाम पूर्ण झाल्यावर प्रथम पाणीसाठा निर्माण झाल्यापासून ते पुढे किमान ५ वर्षांपर्यंत व त्यानंतर धरणांच्या सद्यस्थितीच्या संनियंत्रणासाठी उपयुक्त ठरतात. सदरहू उपकरणांद्वारे मिळणाऱ्या विविध निर्देशाकांच्या (Parameters)माहितीमुळे त्या धरणांचे एकंदरीत चलनवलनबाबत माहिती मिळणे सुलभ जाते व वेळीच धरणांच्या सुरक्षिततेसाठी उपाय योजना करणे शक्य होते. सध्या महाराष्ट्रातील ७० (मोठे व मध्यम) धरणांवर (माती व दगडी/कोंक्रीट धरणे)विविध प्रकारची उपकरणे स्थापित केलेली आहेत. या ७० पैकी ३२ प्रकल्पावरील उपकरणे बंद असून ३८ प्रकल्पावरील उपकरणे चालू स्थितीत आहेत. त्यामुळे सरासरी ४७% उपकरणे बंद असल्यामुळे धरणांचा Performance मॉनिटर केले जात नसल्याबाबतचे सर्वसाधारण चित्र समाजात निर्माण होत आहे. सिंचन विषयक विशेष चौकशी समितीच्या अहवालात परि.६.४.१ मध्ये राज्यातील विविध धरणांवर बसविण्यात आलेली व सद्यस्थितीतील बंद असलेली उपकरणे तात्काळ सुस्थितीत आणण्यात यावीत व या उपकरणांच्या रचनेत सुधारणा करण्याची गरज आहे का याचा अभ्यास झाला पाहिजे असे नमुद केले आहे. वरील सर्व बाबी विचारात घेवून मुख्य अभियंता (संकल्पन, प्रशिक्षण, जलविज्ञान, संशोधन व सुरक्षितता) नाशिक यांनी अभ्यास गटाची स्थापना केली होती. या अभ्यास गटाने याबाबत क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांसमवेत बैठका घेवून विविध धरणांना भेटी देवून त्याचा अहवाल तयार केलेला आहे. त्यातील शिफारशी स्विकारण्यात येत आहेत. या शिफारशी संबंधित अभियंते / संशोधन अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना दैनंदिन कामकाज करतांना उपयोगी ठरतील, तसेच उपकरणांबाबत निर्णय घेतांना त्याचा निश्चित उपयोग होईल. त्यादृष्टीने धरणावरील बंद/नादुरुस्त उपकरणांबाबत उपाययोजना करणेबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय-

या शासन निर्णयाद्वारे राज्यातील विविध धरणावरील बंद/ नादुरुस्त उपकरणांबाबत खालील प्रमाणे सुचित करण्यात येत आहे.

१) थर्मामिटर :- सुरुवातीच्या काळात धरणाचे तापमान बदलत असते. परंतु ५ वर्षांनंतर ते स्थिर होते व त्यामध्ये फारसे बदल होत नाहीत. त्यामुळे ५ वर्षांनंतर थर्मामीटरची आवश्यकता नाही.

२) स्ट्रेस मीटर, स्ट्रेन मीटर, नो स्ट्रेस/स्ट्रेन मीटर (रेझीस्टन्स टाईप व व्हायब्रेटींग वायर टाईप) :- धरणे बांधून बराच कालावधी गेल्यावर धरणाचे स्ट्रक्चर स्थिर झालेले असते त्यामुळे सदर उपकरणांची बांधकाम पुर्ण झाल्यानंतर १० वर्षांचे कालावधीपर्यंत गरज आहे. त्यामुळे १० वर्षांनंतर या उपकरणांची आवश्यकता नाही.

३) जॉईंट मीटर्स, क्रॅक मीटर्स :- जॉईंट मीटर्स हे धरणाच्या आत स्थापित असल्याने बदलता येवू शकत नाहीत. क्रॅक मीटर्स धरणाच्या पृष्ठभागावर स्थापित असतात व बदलता येवू शकतात. या उपकरणांची आवश्यकता धरणांचे पूर्ण आयुष्यात आहे. जॉईंट मीटर्स बदलता येवू शकत नसतील तर काय करावे, याबाबत महासंचालक, मेरी, नाशिक यांचे सल्लयाने निर्णय घ्यावा.

४) अपलिफ्ट प्रेशर सेल:- रसायन व उच्च दाबाने हवा सोडून अपलिफ्ट प्रेशर सेल्सचे पाईपातील लिचींग मटेरिअल स्वच्छ करता येते तसेच प्रेशर गेज असेंब्ली बदलता येतात. परंतु ज्या धरणातील अपलिफ्ट प्रेशर सेलचे पाईप गंजुन खराब झालेले आहेत तेथे दुरुस्ती शक्य नाही. अपलिफ्ट प्रेशर सेल महत्वाचे असल्याने नियमित निरीक्षणे घेणे आवश्यक आहे.

५) उलटा/ सुलटा ओळंबा :- सदर उपकरणे दुरुस्त होऊ शकतात, बदलता येवू शकतात. हे उपकरण महत्वाचे असल्याने नियमित निरीक्षणे घेणे आवश्यक आहे.

६) द्विन टयूब पिझोमीटर व स्टॅन्ड पाईप/ कॅसेग्रेडे टाईप पिझोमीटर व पोअर प्रेशर सेल:- टिवन टयूब पिझोमीटर व पोअर प्रेशर सेल दुरुस्त वा बदलवता येत नाही. चोकअप झालेले स्टॅन्ड पाईप पिझोमीटर चे शेजारी दुसरे स्वतंत्र बोअर होल घेऊन नविन पर्यायी स्टॅन्ड पाईप पिझोमीटर स्थापित करता येणे शक्य आहे. धरणात तयार होणारे पोअर प्रेशर मोजणेसाठी सदर उपकरणे कायमस्वरूपी आवश्यक आहेत. यासाठी प्रायोगिक तत्वावर प्रत्येक प्रादेशिक विभागातील एका माती धरणावरील बंद/चोक अप झालेल्या स्टॅन्डपाईप/ कॅसेग्रेडे टाईप पिझोमीटरचे शेजारी बोअर होल घेऊन पर्यायी स्टॅन्ड स्थापित करून त्याची निरीक्षणे, विश्वासाहता व उपयुक्तता तपासावे व याबाबत अहवाल धरण सुरक्षितता संघटनेस द्यावा. त्यांचे सल्लयानुसार कार्यवाही करण्यात यावी.

७) अर्थ प्रेशर सेल :- हे धरणाच्या आत स्थापित केलेली असल्यामुळे बदलता येत नाही व धरण स्थिर अवरथेत आल्यानंतर त्याची गरज नाही.

८) सरफेस सेटलमेंट गेज व स्लोप इंडीकेटर्स :- सरफेस सेटलमेंट गेज व स्लोप इंडीकेटर्स ही धरण माथ्यावर व काटछेदावर बसवायाची असल्याने ते केव्हाही बसविणे शक्य आहे. त्यामुळे प्रत्येक धरणावर सरफेस सेटलमेंट गेज व स्लोप इंडीकेटर्स कायमस्वरूपी असणे आवश्यक आहे.

९) गळती मोजणी करणारी उपकरणे:- धरणातून होणारी गळती मोजण्यासाठी व्ही नॉचेस व विअर्स जेथे गळती मोजावयाची आहे तेथे बसविली जातात. ही उपकरणे कायमस्वरूपी आवश्यक आहे.

१०) बाष्पीभवन मापक:- जलाशयातील पाण्याचे होणारे बाष्पीभवन मोजण्यासाठी बाष्पीभवन मापकाची आवश्यकता असते. सर्व मोठ्या व मध्यम प्रकल्पावर हे आवश्यक आहे. त्याप्रमाणे ती बसविण्यात यावी व त्याची योग्य निगराणी करण्यात यावी.

११) विजरोधक :- आकाशातून कोसळणाऱ्या विजापासून जिवित व वित्तहानी टाळण्यासाठी सर्व धरणावर विजरोधक स्थापित करणे आवश्यक आहे. त्याप्रमाणे ती बसविण्यात यावी व त्याची योग्य निगराणी करण्यात यावी.

१२) प्रशिक्षण :- बहुतांश वेळा मुळ उपकरणांमध्ये काहीही दोष नसतो. तथापि उपकरणे बसवितांना आवश्यक ती काळजी घेतली जात नाही, तसेच उपकरणे बसविल्यानंतर त्या उपकरणांच्या नोंदी घेणे व देखभाल दुरुस्ती देखील केली जात नाही व त्यामुळे उपकरणांचा उद्देश सफल होत नाही. याकरीता उपकरणे बसविण्यापूर्वी तेथील क्षेत्रिय अधिकाऱ्यांना / संबंधित कर्मचाऱ्यांना उपकरणे बनविणाऱ्या कंपनीमार्फत आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यात यावे.

१३) उपकरणांची निरीक्षणे नोंदविली जातात पण त्यांचे Design / Permissible Values क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध नसतात. त्यामुळे त्या निरीक्षणांचे पृथः करण करुन निष्कर्ष काढता येत नाहीत. करीता उपकरणे पुरवठादार / मध्यवर्ती संकल्पचित्र संघटना /मेरी यांचेशी समन्वय साधून क्षेत्रिय अधिकाऱ्यांनी Design / Permissible Values ची माहिती करुन रेकॉर्ड ठेवण्यात यावे.

जी उपकरणे दुरुस्त वा बदलवता येवू शकतात त्यावर क्षेत्रीय स्तरावरुन धरण सुरक्षितता संघटना अंतर्गत संशोधन अधिकारी, उपकरणे संशोधन विभाग, नाशिक यांचा सल्ला घेवून त्वरीत कार्यवाही करण्यात यावी तसेच जी उपकरणे दुरुस्त वा बदलवता येवू शकत नाही, अशा उपकरणांबाबत सुध्दा महासंचालक, मेरी, नाशिक यांच्या सल्ल्याने निर्णय घेण्यात यावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१५१२३११२३४४५९२२७ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात आला आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

सं.अ.टाटू

शासनाचे उप सचिव

प्रत,

- १) कार्यकारी संचालक, विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ, नागपूर,
- २) कार्यकारी संचालक, तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगांव
- ३) कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे पाटबंधारे विकास महामंडळ, पुणे,
- ४) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, औरंगाबाद,
- ५) कार्यकारी संचालक, कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ, ठाणे
- ६) महासंचालक, संकल्पन, प्रशिक्षण, जलविज्ञान संशोधन व सुरक्षितता (मेरी), नाशिक
- ७) महासंचालक, जल व भूमी व्यवस्थापन संस्था (वाल्मी), औरंगाबाद
- ८) सर्व मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग
- ९) सर्व अधिक्षक अभियंता, जलसंपदा विभाग
- १०) सर्व अधिक्षक अभियंता व प्रशासक, जलसंपदा विभाग
- ११) सिंव्य(कामे) कार्यासन संग्रहार्थ